

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 21 APRIL 2024

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

WEINEN, KLAGEN, SORGEN, ZAGEN BWV 12

BENJAMIN BRITTEN

JUBILATE DEO

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God, vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven, door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 66

1 Gemeente

Psalm 66

LvdK

b: A.C. den Besten/G. Kamphuis
m: 1543/ Genève 1551

1. Breek, aar-de, uit in ju-bel-zan-gen,
 Gods glo-rie-rij-ke naam ter eer.
 Laat van al-om Hem lof ont-van-gen.
 Ge-ducht zijn u-we da-den, Heer.
 Uw te-gen-stan-ders, diep ge-bo-gen,
 aan-vaar-den vein-zend uw be-leid.
 Heel d'aar-de moet uw naam ver-ho-gen,
 psalm-zin-gen u-we ma-je-stein.

2 Cantorij

Komt, ziet nu de geduchte werken
 die God aan mensen heeft gedaan;
 Hij stelde aan de waat'ren perken,
 droogvoets zijn zij erdoor gegaan.
 Laat zich ons hart in Hem verblijden:
 God houdt de volken in het oog.
 Zijn rijk is over alle tijden.
 Gij trotsen, draagt het hart niet hoog.

3 Allen

Doe onze God uw loflied horen,
gij volken, zingt alom op aard,
looft Hem door wie wij zijn herboren,
die ons voor wank'len heeft bewaard.
Gij toetst ons, Gij beproeft ons leven,
zoals men erts tot zilver smelt.
Gij die ons, aan het vuur ontheven,
gelouterd voor uw ogen stelt.

Wij gaan zitten

Gebed

Cantorij

Jubilate Deo

B. Britten (1913-1976)

O be joyful in the Lord, all ye lands:
serve the Lord with gladness,
and come before his presence with a song.
Be ye sure that the Lord he is God:
it is he that hath made us, and not we ourselves;
we are his children and the sheep of his pasture.
O go your way into his gates with thanksgiving,
and into his courts with praise;
be thankful unto him and speak good of his Name.
For the Lord is gracious, his mercy is everlasting,
and his truth endureth from generation to generation.

Glory be to the Father and to the Son and to the Holy Ghost;
as it was and ever shall be:
world without end. Amen.

*Juich de HEER toe, heel de aarde,
dien de HEER met vreugde,
kom tot Hem met jubelzang.
Erken het: de HEER is God,
Hij heeft ons gemaakt, Hem behoren wij toe,
zijn volk zijn wij, de kudde die Hij weidt.
Kom zijn poorten binnen met een loflied,
hef in zijn voorhoven een lofzang aan,
breng Hem hulde, prijs zijn naam:
de HEER is goed, zijn liefde duurt eeuwig,
zijn trouw van geslacht op geslacht.*

*Eer zij de heerlijkheid Gods, Vader, Zoon en Heilige Geest
Zo was het in den beginne, zo zij het thans en voor immer:
tot in de eeuwen der eeuwen. Amen.*

Tekst: Psalm 100

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Schriftlezing Johannes 16, vers 16-23

16 Nog een korte tijd en jullie zien Mij niet meer, maar kort daarna zien jullie Me terug.' 17 Daarop zeiden een paar leerlingen tegen elkaar: 'Wat betekent wat Hij nu zegt: "Nog een korte tijd en jullie zien Mij niet meer, maar kort daarna zien jullie Me terug"? En: "Ik ga naar de Vader"? 18 Wat betekent "nog een korte tijd"? Wat bedoelt Hij toch?' 19 Jezus begreep dat ze Hem iets wilden vragen. Hij zei: 'Proberen jullie te begrijpen wat Ik bedoelde met "Nog een korte tijd en jullie zien Mij niet meer, maar kort daarna zien jullie Me terug"? 20 Werkelijk, Ik verzeker jullie, je zult huilen en weklagen, terwijl de wereld blij zal zijn. Je zult bedroefd zijn, maar je verdriet zal in vreugde veranderen. 21 Ook een vrouw die baart heeft het zwaar als haar tijd gekomen is, maar wanneer haar kind geboren is, herinnert ze zich de pijn niet meer, omdat ze blij is dat er een mens ter wereld is gekomen. 22 Jullie hebben nu verdriet, maar Ik zal jullie terugzien, en dan zul je blij zijn, en niemand zal jullie je vreugde afnemen. 23 Dan hoeven jullie Mij niets meer te vragen. Werkelijk, Ik verzeker jullie, wat je de Vader ook vraagt in mijn naam – Hij zal het je geven.

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 8 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

1 Gemeente**Soms groet een licht van vreugde**

LvdK Gezang 448

m: Wales

t: W. Cowper

v: J.W. Schulte Nordholt

1. Soms groet een licht van vreug - de
 de chris - ten als hij zingt:
 de Heer is 't die met vleu - gels
 van lief - de hem om - ringt.
 Loopt al - les ons ook te - gen,
 Hij zal ons 't goe - de doen,
 Hij geeft na don - kre re - gen
 een mild en klaar sei - zoen.

2 Cantorij

Goddank, wij overdenken
 't geheim van onze Heer,
 het heil dat Hij wil schenken,
 dat nieuw is altijd weer.
 Bevrijd van onze zorgen
 begroeten wij de dag
 en vrezen niet de morgen,
 wat hij ook brengen mag.

3 Gemeente

Hij die met heerlijkheden
 de leliën bekleedt,
 zal ook zijn kindren kleden,
 Hij kent ons lief en leed.
 Geen schepsel wordt vergeten,
 Hij houdt het al in stand,
 die vogels geeft te eten,
 Hij voedt ons uit zijn hand.

4 Allen

Al zal geen wijnstok dragen,
geen vijgenboom zijn vrucht,
al ligt het veld te klagen
onder een lege lucht,
God doet zijn hand toch open,
zijn lof krijgt stem in mij.
Daar ik op Hem mag hopen,
ben ik alleen maar blij.

Cantate Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen BWV 12 J.S. Bach (1685-1750)

1. Sinfonia

2. Koor

**Weinen, Klagen,
Sorgen, Zagen,
Angst und Not
Sind der Christen Tränenbrot,
Die das Zeichen Jesu tragen.**

3. Recitatief Alt

Wir müssen durch viel Trübsal in das Reich Gottes eingehen.

4. Aria Alt

Kreuz und Krone sind verbunden,
Kampf und Kleinod sind vereint.
Christen haben alle Stunden
Ihre Qual und ihren Feind,
Doch ihr Trost sind Christi Wunden.

5. Aria Bas

Ich folge Christo nach,
Von ihm will ich nicht lassen
Im Wohl und Ungemach,
Im Leben und Erblassen.
Ich küsse Christi Schmach,
Ich will sein Kreuz umfassen.
Ich folge Christo nach, von ihm will ich nicht lassen.

6. Aria Tenor

Sei getreu, alle Pein
Wird doch nur ein Kleines sein.
Nach dem Regen
Blüht der Segen,
Alles Wetter geht vorbei.
Sei getreu, sei getreu!

7. Koraal

**Was Gott tut, das ist wohlgetan
Dabei will ich verbleiben,
Es mag mich auf die rauhe Bahn
Not, Tod und Elend treiben,
So wird Gott mich
Ganz väterlich
In seinen Armen halten:
Drum lass ich ihn nur walten.**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Wies de Greef *alt*
Arco Mandemaker *tenor*
Jan Douwes *bas*
Laurensorkest & Laurenscontorij
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Hayo Boerema *orgel*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende cantatedienst

zondag 19 mei 2024, 19:00 uur

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

O ewiges Feuer, o Ursprung der Liebe BWV 34
Der Geist BWV 226

Eline Welle *alt*
Adrian Fernandes *tenor*
Johan Vermeer *bas*
Laurensorkest & Laurenscontorij
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Hayo Boerema *orgel*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende choral evensong

zondag 5 mei 2024, 19:00 uur

Laurens Ensemble
Hayo Boerema *orgel*
Mirjam van den Hoek *dirigent*
Ds. Harold Schorren *voorganger*

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties, zoals het Fonds Podiumkunsten. Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 6000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 15** per bezoeker nodig! Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen BWV 12

inleiding

Wellicht leest u met enige verbazing de titel van de cantate. Je vraagt je af: hoe kan dat, zo kort na Pasen, midden in de 'vreugdetijd'.

Het is opvallend dat in de vreugde, in het gloria van de zondagen na Pasen er voortdurend een ondertoon hoorbaar is van kyrieleis. Zoals er omgekeerd in de lezingen van de zondagen vóór Pasen bij alle ingetogenheid iets hoorbaar is van de vreugde. En het is nog de vraag, als men de evangelielezingen van vastentijd en paastijd naast elkaar zou leggen, welke van beide ingetogener of opgetogener zouden blijken!

Enkele van de zondagen na Pasen hebben karakteristieke namen (ontleend aan de intochtspalm): Jubilate, Cantate (zingt), Rogate (bidt), Exaudi (luister). De toonaard waarin deze zondagen figuurlijk gesproken staan, is minder eenduidig dan men zou vermoeden. Het is diezelfde meerduidigheid waarvan Karl Barth spreekt als hij het over de muziek van Mozart heeft. Kort gezegd: de zonnige lach door de tranen heen, de getemperde vreugde van het 'nog-niet'. Barnard spreekt van de regenboogstemming die deze zondagen kenmerkt. Het is de blijdschap en de droefenis onderling vermengd: 'alreeds' en 'nog-niet'; het één niet zonder het ander en het ander niet zonder het één.

Bach voerde zijn cantate *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen* voor het eerst uit op 22 april 1714. Kort daarvoor was hij benoemd tot concertmeester aan het hof in Weimar, waarmee hij zich verplichtte maandelijks een cantate te componeren en uit te voeren. Op 30 april 1724 volgde een tweede uitvoering, dan in Leipzig waar hij in 1723 benoemd was tot cantor van de Thomaskerk.

Hij maakt gebruik van: een strijkersbezetting met twee zelfstandige altvioolpartijen
een bijzondere blazersbezetting: 1 hobo, 1 fagot, 1 trompet

Zo ontstaat er een bonte, kleurrijke afwisseling tussen de cantatedelen onderling. Het zou erop kunnen wijzen dat Bach nog volop zocht naar een min of meer vastomlijnd idee omtrent vormgeving en bezetting van de cantate. Dat maakt die zogenaamde 'vroeg' cantates zo boeiend, omdat hij met name bij de instrumentatie experimenteerde. Behoudens uitzonderingen – waarvan er natuurlijk de nodige te noemen zijn! – krijgen we de indruk dat Bachs cantate-orkest zich in de Leipziger jaren (1723-1750) als het ware gestabiliseerd heeft tot een meer gangbare en gelijkblijvende bezetting.

libretto

De librettist van de cantate, Salomo Franck, volgt de lezing voor zondag 'Jubilate' (zo genoemd naar de introitus psalm 66 voor deze derde zondag na Pasen) heel nauwkeurig. Zijn teksten weerspiegelen het in de Evangelielezing gegeven contrast 'droefheid -vreugde'.

De tekst van het openingskoor: *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen,
Angst und Not,
sind der Christen Tränenbrot,
die das Zeichen Jesu tragen.*

is ingegeven door Johannes 16, 20: *Je zult huilen en weeklagen.*

Het daaropvolgende recitatief *Wir müssen durch viel Trübsal in das Reich Gottes eingehen* is een citaat uit Handelingen 14, 22

.....en dat wij pas na veel beproevingen het koninkrijk van God kunnen binnengaan.

De dan volgende drie aria's spreken van de navolging van Christus. Salomo Franck gaat in zijn libretto veel minder vrij te werk dan andere librettisten, getuige de betrekkelijk vele Bijbelcitaten, onder meer uit Openbaring (zie de tekst van de cantate).

muziek

Volgt Franck voor zijn libretto zeer nauwkeurig de Evangelielesing met toevoeging van een aantal Bijbelcitaten, en staat daarbij het contrast 'droefheid-vreugde' centraal, Bach doet als componist niet anders. In zijn muziek heeft hij droefheid en vreugde in hun wederzijdse betrokkenheid gestalte gegeven. Hij heeft ze wel onderscheiden, maar niet als absolute tegenstelling van elkaar gescheiden. Zij blijven vervlochten, het één bestaat niet zonder het ander.

Ik geef een illustratie:

Het recitatief no. 2 *Wir müssen durch viel Trübsal in das Reich Gottes eingehen* telt zeven¹ maten. De eerste viool speelt in deze zeven maten in lange noten een stijgende toonladder in C majeur, de alt daarentegen zingt aan het slot een stijgende toonladder in c mineur.

Sinfonia

De cantate opent met een Sinfonia voor hobo en strijkers (Adagio assai). Deze Sinfonia dient als inleiding op het daarna volgende koor *Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen*.

Ritmisch zijn er vier lagen:

- 32sten (hobo)
- 16^{en} (violen)
- 8sten (altviolen)
- door kwartrusten onderbroken kwartnoten (cello, contrabas, fagot).

De toon is ernstig, de sfeer is die van een klacht. Tegelijkertijd horen we een voortdurend balanceren tussen onrust en rust met een onvoorspelbaar karakter, dat veroorzaakt wordt door de voortdurende dalende en stijgende cantilenen van de hobo.

¹ Het getal 7 heeft symbolische betekenis: = 3 (hemel) + 4 (wereld). Zeven wil dus zeggen 'hemel en aarde'.

Dat er van deze sinfonia zo'n onbeschrijflijke rust uitgaat, heeft natuurlijk vooral te maken met Bachs vakmanschap. Het verbazingwekkende is dat deze inleiding – die veel meer is dan een inleiding – het toonbeeld van een weloverwogen orde is. Slechts zestien maten had Bach nodig om ons bij wijze van spreken deelgenoot te maken van iemand (de hobo) die vertelt over een ervaring die hem hard heeft geraakt. En toch is het geen monoloog, want de andere stemmen laten een intense betrokkenheid horen. Er is over en weer herkenning, juist omdat er niets 'gezegd' wordt, want er is in deze onpeilbare muziek slechts communicatie 'vanuit de stilte'. In de eerste acht maten beperken de strijkers zich hoofdzakelijk tot licht zuchten en snikken, waarbij in de violen de achtste rusten even betekenisvol zijn als het telkens herhaalde motief in parallelle tertsen. Maar dan gebeurt er iets opmerkelijks: op de helft ontstaat er een dalende beweging, waarbij viool 1 en 2 elkaar imiteren, zij geven deze dialoog een nog ingrijpender intensivering. Dat wordt versterkt doordat ook de hobo zich in die zestiendenbeweging voegt. Dit loopt uit op een aangehouden akkoord, de denkbeeldige verteller 'kan niet verder'. Er volgt een alleszeggende stilte, waarna iedereen zich herneemt en de sinfonia beëindigd kan worden.

koor - nr. 2

Het nu volgende koor is gebouwd op een zogenaamd Lamento (jammerklacht): een chromatisch dalende bas van 4 maten, dat twaalf keer herhaald wordt. Het is opmerkelijk dat Bach dit koor in een driedelige da capo vorm geschreven heeft, de gebruikelijke vorm van de aria. Het langzame gedeelte (A) is een variatievorm (chaconne). De vier maten van het Lamento-thema worden telkens voorzien van een nieuw contrapunt (uitgezonderd de eerste herhaling). De eerste tekstregel is imitatorisch verdeeld over S-A-T-B, de tweede regel is homofoon. Het is een aangrijpende klacht die niet op zichzelf staat maar verbonden is met het snellere middendeel (*die das Zeichen Jesu tragen*) dat de vorm van een motet heeft voor koor en continuo. Dat is verrassend, wanneer we de totale vorm overzien. Er zitten veel imitaties in dit motet. Dat wijst op het begrip 'navolging van Christus'. Met andere woorden: ook hier wordt droefheid onmiddellijk in verband gebracht met vreugde van de navolging. Het begin van dit koor, het Lamento, heeft Bach later gebruikt voor het Crucifixus in zijn Hohe Messe.

recitatief en aria - nr. 3 en 4

Na het recitatief volgen drie aria's zonder tussenliggende recitatieven. Alle drie hebben door bezetting en strekking hun eigen specifieke zegging. De eerste (nr. 4) voor alt, hobo en continuo is de meest prangende. Typisch voor de barokpoëzie zijn de paradoxale formuleringen die bovendien mooie alliteratie opleveren:

Kreuz und Krone - Openbaring 2, 10: *Wees trouw tot in de dood, dan zal ik u als lauwerkranen het leven geven.*

Kampf und Kleinod - 1 Cor. 9, 24: *Weet u niet dat van de atleten die in het stadion een wedloop houden er maar één de prijs (= Kleinod) kan winnen?*

De aria is een prachtig trio, vol ingenieuze en vindingrijke motieven, die in alle stemmen hun betekenis krijgen.

aria - nr. 5

'Navolging' is het kernwoord in de aria voor bas en strijkers. De talloze imitaties in het orkest, samen met de bassolo, spreken voor zich als illustratie van dat begrip. Het is veelbetekenend dat Bach het melodisch materiaal voor deze aria ontleende aan de aanhef van het koraal waarmee de cantate besluit: *Was Gott tut das ist wohlgetan*.

aria - nr. 6

In de aria voor tenor en continuo is er nóg een koraal te horen, namelijk de melodie van *Jesu, meine Freude* (Gezang 907 uit het Liedboek), gespeeld door de trompet. Het koraal levert een commentaar op de gezongen tekst van de tenor. Maar aan welke strofe van *Jesu, meine Freude* zou Bach gedacht hebben? Commentatoren zijn vrijwel unaniem: aan de laatste strofe:

*Wat zou ik nog treuren,
als de Heer der vreugde,
Jezus, binnenschrijdt!
Zij die God beminnen
zullen vreugde winnen
ook uit bitterheid.
Of mij 't kwaad naar 't leven staat,
toch zijt Gij ook in mijn lijden,
Jezus, mijn verblijden.*
(vertaling J.W. Schulte Nordholt)

koraal - nr. 7

Bach voegde aan de vierstemmige zetting van het slotkoraal een vijfde stem toe, gespeeld door de trompet, hoog boven de koraalmelodie uit. Daarmee eindigt deze cantate in een prachtige lichtglans.

Barend Schuurman

toelichting uit zijn boek 'Bachs Cantates toen en nu' (2014)

O. Messiaen – Prélude pour orgue

Dit werk van Olivier Messiaen werd postuum ontdekt: zijn vrouw Yvonne Loriod ontdekte het in 1997 in de archieven van Messiaen. Hij schreef dit werk in de tijd dat hij student was aan het conservatorium in Parijs bij Marcel Dupré. In het werk is - naast de invloed van Dupré - ook al duidelijk de eigen klankwereld van Messiaen te horen. Het werk opent met een langzame melodie voorzien van akkoorden die typerend zijn voor Messiaens harmonische taal. In het middendeel worden enkele motieven uit deze melodie verder ontwikkeld in een snelle, voortgaande zestienden-beweging. Na een climax klinkt de hoofdmelodie nogmaals, nu in de tutti-klank van het orgel. De afsluiting is weer verstild, zoals het begin.

Hayo Boerema